

پیش‌داستانی‌ها

دکتر مرتضی مجذفر
عضو هیئت تحریریه

با آموزش الفبا نابغه می شوند؟

نقدی بر آموزش الفبا و خواندن در واحدهای پیش‌دبستانی و خانواده‌ها

اشارہ

بالا؟ بالاتر؟ آهان فهمیدم
بالا بالای بالا! یا شاید هم
بی اینشتین؛ و چیزی توی
مایههای: کارتاهای حافظه! این ها
نمونههایی از تبلیغات تلویزیونی
مکرری است که این روزها چون بهمن،
سر اولیا فرود می آید.

برای آن‌هایی که حواسشان به تبلیغات تلویزیون و نیز برخی شبکه‌های ماهواره‌ای است، بعویزه تبلیغاتی که در روز دست‌کم ۱۰ بار پخش می‌شود، این تصاویر آشناست: «کارت‌هایی نشان داده می‌شود که روی آن‌ها نوشته‌هایی به زبان فارسی و در برخی مواقع انگلیسی، نوشته شده است. کارت به کودک خردسالی که ۲ تا ۶ سال دارد، نشان داده می‌شود و او که در حال غلت زدن با حرکت از مکانی به مکان دیگر است و چنین وانمود می‌کند که به پرسش‌کننده - که اغلب مادر اوست، توجهی ندارد، پاسخ صحیح را می‌گوید و به عبارتی، قبل از آنکه وارد دبستان شده باشد، به راحتی کلمات را می‌شناسد و می‌خواند.»

در ادامه این تبلیغات رسانه‌ای، از آموزش کلمه به جمله می‌رسیم؛ بچه‌هایی دور یک میز نشسته‌اند و یکی از آن‌ها از روی کارت‌های کلماتی که به دنبال هم قرار گرفته‌اند، کلمات و سپس جمله ساخته شده از همان کلمات را

که چگونه با دیگران همدلی و همکاری داشته باشند. از طرفی می‌آموزند که در صورت مبتلا شدن به غم و اندوه چگونه آن را به درستی بروز دهند. تحقق این هدف، زمینه‌ساز حرکت به سوی آموزش مهارت‌های زندگی و نیز هوش‌های هیجانی در کودکان است.

۳. پرورش مهارت‌های ذهنی: افزایش دقت و تمرکز، آموزش شیوه تفکر منطقی و حل مسئله، پرورش خلاقیت، تقویت روحیه پرسشگری و شناسایی و تقویت حواس پنج گانه و... از مباحثی هستند که آموزش آن‌ها در این بخش قرار دارد. یکی از مهم‌ترین آموزش‌ها در این دوره، تمرکز بر ارتقای سطح حافظه است.

۴. پرورش صفات اخلاقی و رفتارهای اجتماعی مبتنی بر ارزش‌های اجتماعی: این آموزش، حوزه رفتارهای فردی و اجتماعی کودک را مدنظر قرار داده است. تمایل به گوش کردن حرف دیگران، احترام و انعطاف‌پذیری از اهداف این بخش از آموزش است.

۵. انس با قرآن و علاقه به یادگیری آن: این هدف با برنامه‌ریزی‌های متعدد و به صورت کاملاً مجزا موردنی بحث و بررسی قرار می‌گیرد و هدف از آن، علاقه‌مند ساختن نوآموزان به قرآن توانم بالذات بردن از این کتاب آسمانی و هدایتگر و انس گرفتن با آن از کودکی است.

۶. پرورش ذوق هنری و زیبایی‌شناسی: جلب توجه کودکان به محیط اطراف و آموزش ساخت کاردهستی، آموزش رنگ‌ها، نقاشی، بیان و خلق داستان و... از اهداف این بخش از آموزش است.

۷. تقویت حسن دینی و اخلاق مذهبی: آشنایی با خدا، پیامبران، ائمه هدی و نعمت‌های خدادادی و رعایت آداب و

آموزش اولیه یا پیش‌دبستانی و سن مناسب شروع آموزش دوره ابتدایی است.

می‌گوید و بقیه حدس می‌زنند که ماجرا از چه قرار است و چه معجزه‌ای در راه است. بعد هم بسته آموزشی مورد نظر روی میز می‌آید و بقیه داستان درین

تبییغ هم جمله‌هایی از این گونه رد و بدل می‌شود: «بچه‌های امروز هوش سرشاری دارند و باید از آن خوب استفاده کنند» یا: «از وقتی با این روش به فرزندم زبان یاد می‌دهم، خسته نمی‌شود» ...

آنچه مسلم است که هدف اصلی همه این گونه بسته‌های آموزشی، آموزش زبان به کودکان، پیش از ورود به مدرسه و در سنین پیش‌دبستانی است. اما چقدر این هدف صحیح است؟ آیا همه کودکان پیش‌دبستانی به فرآگیری حروف الفبا به این شکل نیاز دارند؟ اگر دارند، چرا و اگر ندارند، چرا؟

در نوشته‌های که پیش‌رو دارید، سعی شده است در حد اجمال، به این پرسش‌های شما خوانندگان محترم مجله و اولیای گرامی پاسخ داده شود.

کلیدواژه‌ها: آموزش الفبا، پیش‌دبستانی، کارت‌های الفبا، بسته آموزشی، برنامه درسی پیش‌دبستانی

اهداف یازده‌گانه

۱. پرورش مهارت‌های جسمی و حرکتی: این اصل با هدف آموزش و تقویت مهارت‌های جسمی و حرکتی به کودکان طراحی شده است. اغلب این مهارت‌ها در قالب بازی به کودکان آموزش داده می‌شود. برای مثال، در این روش کودکان با بازی لی می‌توانند حفظ تعادل را یاد بگیرند. می‌بینید که پرورش مهارت جسمی و حرکتی، به عنوان یک هدف اصلی، می‌تواند زمینه‌ساز ورود به یادگیری‌های بعدی شود. حفظ تعادل از مهارت‌هایی است که کودکان بعدها در سیاری از کارها، از جمله نوشتن، به آن نیازمندند.

۲. پرورش روحیه و رفتار عاطفی: به کودکان آموزش داده می‌شود که چگونه احساسات و هیجان‌های خود را شناسایی، کنترل و ابراز کنند. برای رسیدن به این هدف آموزشی، دانش آموزان یاد می‌گیرند

دیگران چگونه عمل می‌کنند؟ سن رسمی شروع آموزش به کودکان برای دوره آمادگی در بعضی کشورها پایان ۵ سالگی و شروع ۶ سالگی و زمان ورود به مدرسه، پایان ۶ سالگی و آغاز ۷ سالگی است. در کشور مانیز زمان ورود به دوره آمادگی یا همان پیش‌دبستانی، شروع ۶ سالگی و سن شروع دوره دبستان، آغاز ۷ سالگی است. این زمان‌ها به عنوان سن استاندارد برای آموزش مفاهیم دوره پیش‌دبستانی و دبستانی در نظر گرفته شده است. البته استثنایاً هم هست؛ برای مثال، در بعضی کشورها سن شروع آمادگی پایان ۴ سالگی و شروع ۵ سالگی است اما در بیشتر کشورها، سن استاندارد سنینی است که به آن اشاره شد. بنابراین، اولین مسئله‌ای که باید در انتخاب آغاز سن آموزش در نظر گرفت، سن قانونی شروع

نخستین پرسشی که والدین باید از خود بپرسند این است: چه عجله‌ای برای آموزش الفبا وجود دارد؟ چرا باید کودک زودتر از زمان مقرر الفبا را یاد بگیرد؟

نیست؛
اما مهم این است که
والدین به دلیل وجود تبلیغات نامناسب
آموزشی و جریان‌های بازار محوری
که از همان ابتدای دوران تحصیل
فرزندان تحت عنوانی گوناگون از جمله
المپیاد، تیزهوشان، یوسی‌میث، ریاضیات
چرتکه‌ای، سازه‌ماکارونی و ... به راه
افتاده است، هراس دارند که فرزندانشان
در زمینه آموزش، از همسالان خویش
عقب بمانند و این اضطراب را اغلب به
کودکانشان نیز منتقل می‌کنند. اما
بینیم چرا آموزش الفبا در زمرة اهداف
یازده‌گانه قرار نگرفته است.

چرا آموزش الفبا، نه؟

نخستین پرسشی که والدین باید از
خود بپرسند این است: چه عجله‌ای برای
آموزش الفبا وجود دارد؟ چرا باید کودک
زودتر از زمان مقرر الفبا را یاد بگیرد؟ از
طرفی، اگر در آموزش تسریع شود، چه
نتیجه‌ای حاصل خواهد شد؟ چه لزومی
دارد که کودک زودتر از زمان مقرر و
استانداردی که تعیین شده است، حروف
الفبا را بیاموزد؟
از خودتان بپرسید وقتی کودک وارد
مدرسه شد، به فرض آنکه به حروف الفبا
سلط باشد، چه اتفاقی خواهد افتاد؟
ایا برای او آموزش جدآگاهه‌ای در نظر
خواهند گرفت؟ ایا این مسئله برای او
برتری به حساب می‌آید؟ ایا کودکی که
حروف الفبا را بلد است، می‌تواند زودتر
از همسالانش کتاب درسی را تمام کند؟

آسیب‌های دیگر

کارشناسان در مورد کاستی‌های
استفاده از کارت‌های حافظه زبان در دوره
پیش‌دبستانی و سلطه بر حروف الفبا،
موارد دیگری را نیز فهرست می‌کنند:

* تسهیل کننده نیست: برخلاف

اخلاق
مبتنی بر آموزه‌های
اسلامی از جمله مقوله‌هایی است که این
هدف مد نظر قرار می‌دهد.

مثال، آموزش صرفه‌جویی
در منابع طبیعی مانند برق، آب، گاز
و ... از آموزش‌هایی است که در این
بخش قرار می‌گیرد.
مدت زمان انجام هریک از این
فعالیت‌ها نیز در اهداف یازده‌گانه مدد
نظر قرار گرفته است و براساس آن،
زمان آموزش باید تنظیم شود. بنابراین،
در دوره پیش‌دبستانی مربیان آموزشی
باید براساس همین برنامه، به کودکان
آموزش دهنده و خارج از این چارچوب
نه تنها آموزش قانونی نیست بلکه اصلاح به
نفع دانش آموز نیست.

آموزش الفبا هدف دوازدهم نیست!

یک بار دیگر باید هدف آموزشی را
مرور کنید. چه نکته یا نکته‌های بارزی
در آن‌ها دیده می‌شود؟ چرا آموزش
حروف الفبای فارسی و تأکید بر خواندن،
در این راهنمای برنامه درسی به چشم
نمی‌خورد؟ چرا با وجود اینکه مطابق این
برنامه‌ریزی در اهداف آموزشی کودکان
دوره پیش‌دبستانی، «پرورش مهارت‌های
زبانی» وجود دارد، در این اهداف، به
هیچ‌وجه به آموزش الفبای فارسی
اشارة نشده است؟ در واقع، براساس نظر
سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان درسی،
آموزش زبان در دوره پیش‌دبستانی به
معنای یادگیری حروف الفبای فارسی،
نوشتن آن‌ها و کلمه یا جمله‌سازی با این
حروف نیست.

نگران چه هستید؟!

ایا والدین نگران‌اند که مبادا فرزندانشان
عقب بیفتدند؟! عقب افتادن از چه؟ عقب
افتادن از دوران کودکی و حذف این
دوران و گام گذاشتن در دوره پر دردرس
بزرگسالی؟ در صدد پاسخ دادن به این
پرسش‌ها نیستیم و اینکه چه عواملی
باعث ایجاد این اضطراب‌ها و استرس‌ها
در والدین شده است، موضوع بحث ما

۸. پرورش هویت ملی:
آموزش و پرورش تعلقات دینی و ملی،
شناخت و احترام به نمادهای ملی،
آشنایی اجمالی با نمادهای ملی از
پرچم، نقشه کشور و آشنایی با آداب
و رسوم ملی و مذهبی در این سرفصل
مورد توجه قرار می‌گیرد.

۹. پرورش مهارت‌های زبانی: در این
بخش تأکید بر خوب گوش‌دادن، درک
پیام‌های کلامی و غیرکلامی، حرف‌زدن
و خوب حرف‌زدن، بهویژه در جمع،
خواندن در حد برقراری ارتباط بین
نمادها و کلام، نوشتن به معنی توانایی
به دست گرفتن قلم و نفاشی کردن،
وصل کردن خط‌چین و ... است. این
اصل، کلی و مربوط به همه مناطق کشور
است، ولی برای مناطق و استان‌هایی که
کودکان دوزبانه دارند، مانند شهرها و
روستاهای ترک‌زبان مناطق شمال‌غرب
کشور (آذربایجان‌شرقی، غربی، اردبیل
و زنجان)، مناطق کردزبان، عرب‌زبان،
بلوچ، ترکمن و ... در کنار فراگیری و آشنایی
کودکان با زبان رسمی کشور، تأکید ویژه‌ای
نیز به توجه به زبان‌های مادری و محلی
کودکان مبذول شده است.

۱۰. ارتقای سطح بهداشت و ایمنی:
برای رسیدن به این هدف، کودکان یاد
می‌گیرند چگونه نظافت و ایمنی فردی
را رعایت کرده، خود را در مقابل خطر
مراقبت کنند؛ برای مثال آموزش
حفظ ایمنی خود و دیگران در حوادث
غیرمتوجه از آموزش‌های مرتبط با هدف
دهم آموزش‌های پیش‌دبستانی است.

۱۱. آشنایی با محیط زیست و
علاقه به طبیعت و حفظ آن: در این
بخش، کودکان یاد می‌گیرند که چگونه
از منابع طبیعی به درستی استفاده کنند،
آن‌ها را هدر ندهند و اسراف نکنند. برای

تصویر
والدین، سلط بر

حروف الفبا در روند آموزش کودک
تأثیر شاخصی نخواهد داشت. در واقع،
این کار روند آموزش او را تسهیل
نمی‌کند؛ به این دلیل که شیوه آموزش
در مدرسه متفاوت و مبتنی بر تدریج
و پختگی است و کودک باید با این
شیوه آموزشی پیشرفت کند و به تدریج،
مباحث درسی را یاد بگیرد.

حک

می‌شود. دفعه بعد و

نیز دفعات بعد، آهنگ همان صدا
در ذهنشان طنبین انداز می‌گردد و به این
ترتیب، بخشی از آموزش از طریق تکرار
حروف، آواه، کلمه‌ها و ... از راه تکرار این
مفاهیم با یک یا دو صدای ثابت صورت
می‌گیرد.

برای اینکه از شیوه نادرست آموزش با
این کارت‌ها مطمئن شوید، کافی است
با حروف الفبا، تعدادی کلمه را روی
کارت‌های تازه طراحی کنید و کارت‌های
جدید را به کودکانی که با همان کارت‌ها
آموزش دیده‌اند، نشان دهید. کودک،
اغلب نمی‌تواند کلمه‌ها را تشخیص
دهد. به این دلیل که کودکانی که با
آن کارت‌ها آموزش دیده‌اند، «شرطی»
شده‌اند و فقط می‌توانند همان کارت‌ها
را شناسایی کنند.

در واقع، تکرار و تمرین این کودکان را
شرطی کرده است و چون آن‌ها به طور
واقعی و اصولی حروف الفبا را آموزش
نیده‌اند، نمی‌توانند کارت‌های جدید را
شناسایی کنند. پس، این هم تأییدی بر
آن است که شیوه آموزش با این کارت‌ها
مفید نیست.

این راهش نیست

با توجه به همه مواردی که درباره
آموزش زبان و الفبای فارسی با استفاده
از کارت‌های آموزشی بیان شد، می‌توان
به این نتیجه رسید که این کارت‌ها نه تنها
وسیله‌ای برای آموزش درست زبان و الفبا
نیستند بلکه با شرطی کردن کودکان،
باعث می‌شوند آن‌ها فقط برخی کلمه‌ها
و حروف محدود را یاد بگیرند. در واقع،
برخلاف تصور اولیا این کارت‌ها عملی
آموزش کودکان را جلوتر نمی‌اندازند و
باعث رشد جهشی آن‌ها نمی‌شوند.

مقید به کتاب‌های درسی

نیستند

در شیوه‌های جدید آموزش زبان در
دوره دبستانی، آموزگار مقید نیست که
برای درس دیگته، فقط از کلمه‌های کتاب
درسی استفاده کند. در واقع، دانش آموزان
دوره ابتدایی و به طور ویژه اول ابتدایی

* **مزاحمت ایجاد می‌کند:** وقتی
آموزگار کلاس اول در حال آموزش
کلمه‌های کلیدی است، کودکی که پیش
از کلاس اول حروف الفبا را آموخته
است، برای او مزاحمت ایجاد می‌کند. این
کودکان روند آموزش را مختل می‌کنند و
نمی‌گذارند آموزگار آموزش را طبق روند
معقول خود به نتیجه برساند.

* **دلزدگی:** کودکان دلزده اغلب در
کلاس اول علاوه‌ای به یادگیری ندارند و
پس از گذشت دقایقی از شروع تدریس
آموزگار، احساس خستگی کرده شروع به
شیطنت می‌کنند. از طرفی، ممکن است
از رفتن به مدرسه دلزده شوند و از این
کار اکراه داشته باشند.

یادگیری شرطی: صدا در گوش طنین انداز می‌شود!

یکی دیگر از دلایلی که کودکان با
استفاده از این کارت‌ها می‌توانند الفباء
یا بهتر بگوییم، شکل کلمات را به خاطر
بسپارند، این است که در حین آموزش،
تکرار و تمرین، صدای مادر، مربی یا هر
فرد دیگری که با استفاده از این کارت‌ها
به آن‌ها آموزش می‌دهند، در ذهنشان

می‌کند.
مادر کودک
دیگر، در باره
فرزنیدش می‌گوید: «از
زمانی که از این بسته آموزشی
استفاده می‌کنم، فرزندم از آموزش
زبان فارسی نیست و خسته نمی‌شود.»
طبیعی است هر کس با دیدن چنین
ویژگی‌هایی در یک بسته آموزشی،
تشریق می‌شود تا یکی از آن‌ها برای
فرزنیدش تهیه کند اما به نظر شما،
کودکانی که در این تصاویر به راحتی و
شادمانه کلمه‌ها را تکرار می‌کنند، پس
از چندین بار تکرار و تمرین به این حد
رسیده‌اند؟ ۱۰ بار، ۲۰ بار، ۴۰ بار؟ چند
بار؟

در تصاویر سینمایی این قبیل بسته‌ها،
ما تنها آخرین برداشت از تکرار کلمه‌ها
توسط کودک را می‌بینیم. این تصویر،
نخستین تصویر از آموزش یک کلمه به
کودکان نیست. مسلماً کودک باید بارها
تصاویر این کارت‌ها را دیده و کلمه‌ها
برایش تکرار شده باشد تا بتواند آن‌ها
را شناسایی کند. بنابراین، طبیعی است
که با چندین بار تکرار، کودک کلمه را
یاد بگیرد و آن را به راحتی ادا کند. این
همان «شرطی شدن» است؛ بنابراین،
گول حقه‌های سینمایی را نخورد.

طبیعی است کودکی که برای حداقل
پنجه‌هایی بار یک کارت را می‌بیند،
می‌تواند آن را به راحتی شناسایی کند.

منابع

- برنامه درسی دوره پیش دبستانی، مصوب شورای عالی آموزش و پژوهش (۱۳۸۸). منتشر شده در قالب کتاب همراه با ضمیمه آموزش الفبا در مناطق دوزبانه. تهران: انتشارات مدرسه.
- مجدفر، مرتضی (۱۳۹۲). *۴. بازی خلاق*. تهران: انتشارات پیشگامان پژوهش مدار.
- مجدفر، مرتضی (۱۳۹۵). *بسته آموزشی*. برنامه درسی و یادگیری اثربخش. تهران: مرکز نوآوری‌های مرأت (چاپ سوم).

مفاهیم
را از طریق
دیدن، به خاطر
می‌سپارد. یادمان نرفته
است که این دیدن بارها و
بارها اتفاق می‌افتد و حالتی از شرطی
شدن را در کودک ایجاد می‌کند اما این
شیوه آموزش، از لحاظ یادگیری در
پایین ترین سطح کیفی ممکن است.
به این دلیل که براساس روان‌شناسی
یادگیری «فتارگرایی» و رفتار مبتنی
بر پاسخ کودک به حرکت‌ها تنظیم شده
است. بنابراین، بچه‌ها با دیدن همین
کارت‌ها و به همین شیوه، کلمه‌ها را یاد
می‌گیرند. با وجود تشابه روش از کل به
جزء در دو شیوه آموزش رسمی مدرسه‌ای
و کارت‌های آموزشی، به دلیل تکرار بدون
فهم، ایرادهایی بر کارت‌ها مترتب است
که به برخی از آن‌ها اشاره شد.

یک حقه سینمایی
در تصاویر تبلیغاتی برخی از این
بسته‌های آموزشی، کودک با خوشحالی
و به سرعت کلمه‌ها را تکرار می‌کند.
مادران چند کودکی که کنار هم
نشسته‌اند، در توضیح میزان فراگیری
فرزنیدشان، هر کدام به نکته‌هایی به‌عنوان
امتیاز اشاره می‌کند و آن را توضیح
می‌دهند. برای مثال، یکی از آن‌ها درباره
تلفظ صحیح فرزندش صحبت می‌کند و
توضیح می‌دهد که با شروع آموزش به
این شیوه، فرزندش کلمات را درست ادا

آیا کارت‌ها واقعاً معجزه می‌کنند؟

کارت‌ها واقعاً چه چیزی را و چگونه به
بچه‌ها آموزش می‌دهند؟ در آموزش از
طریق این کارت‌ها، از یک عنصر مهم،
یعنی تکرار و تمرین و پرورش حافظه
استفاده می‌شود. تکرار عامل اصلی
فراگیری کودک است و آموزش بر پایه
روش «گشتالتی» یا از «کل» به «جزء»
صورت می‌گیرد. این روش، همان شیوه
مورد استفاده در کتاب‌های درسی است،
ولی اتفاق و نتیجه‌هایی که می‌افتد، بر
عکس است. در این شیوه، کودک:

۱ کل را می‌بیند: کودک در این روش،
چندین بار کارت را می‌بیند. این همان
کل است که کودک آن را بارها می‌بیند.

۲ حافظه کودک: کودک پس از دیدن
کارت، آن را به ذهن می‌سپارد، در واقع،
کودک با دیدن چندین باره کارت‌ها،
آنچه را روی کارت‌ها نوشته شده است،
به ذهن می‌سپارد.

۳ قدرت مشاهده: کودک دارای
قدرت مشاهده است و به همین دلیل،